

УДК 355(497.1)”1926/1927”(093.2)
327(497.1:496.5)”1926/1927”(093.2)

Далибор ВЕЛОЈИЋ*

СТРАТЕГИЈСКА ПРОЦЕНА АЛБАНСКЕ ГРАНИЦЕ СА РАТНИМ ПЛАНОВИМА ВОЈСКЕ КРАЉЕВИНЕ СХС ПРОТИВ АЛБАНИЈЕ У ВРЕМЕ ПОТПИСИВАЊА ТИРАНСКИХ ПАКТОВА 1926–1927**

Айсџиракџи: Рад, првенствено на основу грађе похрањене у Војном архиву и Архиву Југославије, даје процену границе са Албанијом, као и процену бројног стања и снаге албанске војске у време потписивања Првог и Другог тиранског пакта. Поред тога, обрађени су и ратни планови за случај рата са Албанијом, који су резултат њеног приближавања Италији.

Кључне речи: Албанија, Италија, војска, Први и Други тирански пакт, ратни планови.

Након завршетка Првог светског рата територија Албаније претворила се у спорну зону у светлу супарништва Краљевине СХС и Италије. Југословенски претендент на власт у Албанији, Есад-паша Топтани убијен је у Паризу 1920. године, а конференција амбасадора наредне године потврдила је албанске границе из 1913.¹ Почетак двадесетих година значио је нормализацију југословенско албанских односа, што се и материјализовало у виду финансијске подршке владе из Београда Ахмету Зогулију приликом

* Истраживач-сарадник, Институт за српску културу – Приштина / Лепосавић, d.velojic@yahoo.com

** Рад је написан у оквиру пројекта *Материјална и духовна култура Косова и Мејхохије* (Ев. бр. 178028), који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

1 Д. Тодоровић, *Југославија и балканске државе 1919-1923*, Београд, 1979, стр. 137-146; С. Павловић, *Историја Балкана*, Београд, 2001, стр. 339; Ј. М. Јовановић, *Дипломатска историја нове Европе 1918-1938*, I, Београд, 1938, стр. 191-193.

изгнанства и преузимања власти крајем 1924. године.² Међутим, Зогули (касније председник Зогу, а затим краљ Зог), увиђајући финансијску слабост Краљевине СХС и немогућност да уз њену помоћ оснажи Албанију,³ али и услед раздора око питања Косова, окренуо се Италији са којом је већ 1925. године остварио финансијске контакте преко зајмова и оснивања Националне банке Албаније (под италијанском управом).⁴

Уколико се жели да се разматрају југословенско-албански односи у међуратном периоду, не могу се издвојити из оквира сукоба са Италијом. Проблеми у југословенско-италијанским односима тицали су се на крају Првог светског рата граница на Јадранском приморју. Италијанске тежње за доминацијом на Балкану испољиле су се нарочито од доласка на власт Бенита Мусолинија (1922. године). Покушај смиривања односа довео је до потписивања Римских уговора 1924. године којима су, поред изјава о пријатељству и намере за срдачном сарадњом, регулисани статус Ријеке и пограничних зона.⁵ Што се тиче албанског питања, намере Италије биле су да, учвршћивањем својих позиција у тој земљи, заокружи Јадранско море као свој залив и заокружи Југославију која јој је била једина значајнија претња у експанзији на Балкану.⁶ Према истраживању Енеса Милака, повод за италијанску политичку и привредну акцију у Албанији није везан за Југославију, већ за немачку пенетрацију, нарочито намеру за изградњом железничке пруге кроз Албанију ради лакшег експлоатисања рудника и шума.⁷ Од 1923. године Италија је улагала знатна новчана средства у албанску привреду, што је

2 С. Павловић, *нав. дело*, стр. 343. У једном извештају југословенској влади из 1924. године наводи се да Ахмет бег Зогули планира устанак и да се рачуна да ће прикупити 5.000 људи: 2.000 у Мати, 2.000 у Дебру и 1.000 на Косову. Од Југословенске владе се тражи 1.000 пушака и новчана помоћ од 10.000 наполеона. Архив Југославије (у даљем тексту АЈ), збирка Александра Цинцар Марковића 310, фасцикла (Ф) 1.

3 Стеван Павловић наводи тајни италијанско-албански уговор из августа 1925. о војном савезу у случају рата са неком балканском државом (С. Павловић, *нав. дело*, стр. 344). Из архивских докумената види се да је Албанија покушала сличне аранжмане да направи и са Краљевином СХС. У писму Александра Цинцар Марковића министру иностраних послова Момчилу Нинчићу из 1925. наводи се да Ахмет бег Зогули тражи тајни политички уговор којим би, у случају нереда, била гарантована југословенска подршка, политичка и материјална, која укључује и комплетно наоружање за једну дивизију. У замену је нудио рудник бакра у Пуки, монопол дувана, шумски комплекс Мамураш и концесије за изградњу пруге Скадар-Призрен-Драч-Елбасан-Охрид. Цинцар Марковић предлаже да би било пожељно тражити од Зогуа написмено тајни уговор, а да не би било искључено да га прода Италијанима и да на основу њега од њих тражи исте услове. АЈ, 310, Ф 1.

4 Исто, стр. 344.

5 Б. Кризман, *Вањска њолијика југославенске државе*, Загреб, 1975, стр. 43.

6 Е. Милак, *Италија и Југославија 1931-1937*, Београд, 1987, стр. 40.

7 Исто.

учврстило њене позиције у Албанији и онемогућило било какав евентуални југословенски утицај на владу у Тирани.

Приближавање Албаније Италији довело је до потписивања Уговора о пријатељству и безбедности (Први тирански пакт) 1926. године, којим је са италијанске стране гарантован политички, правни и територијални статус Албаније, али су примљене и обавезе да се слични пактови не потписују са другим државама.⁸ Овим би се пактом олакшала италијанска војна интервенција у Албанији, али и активније помагање сепаратистичких покрета у Црној Гори и Македонији.⁹ Југословенска страна је пакт видела као успостављање прикривеног италијанског протектората над Албанијом,¹⁰ док су генерали предвиђали и скори оружани сукоб.¹¹ Као одговор на пакт, влада СХС је наредне 1927. године склопила споразум са Француском,¹² а Италија и Албанија потписале су и Други тирански пакт, тачније уговор о одбрамбеном савезу, чиме је појачан спољнополитички притисак на Краљевину СХС у смислу њеног окружења.¹³

Процене фронта и албанске војске

Граница Краљевине СХС и Албаније почињала је на ушћу реке Бојане у Јадранско море код села Шенкола и протезала се реком до села Штодре. Одатле је напуштала Бојану и преко села Кравари пела се на гребен Самагари, при чему је Тарабош остајао Албанији. Затим се спуштала на Скадарско језеро северозападно од села Зогаја (већи део језера је остајао југословенској страни), па је преко Јагоде, Буковика и Чемера падала на реку Цијевну и правцем преко Миздракуша, Студенице, Виле, Илијине главе пресекала Грнчарску реку, остављајући њен изворни део (Врмош) Албанији. Изласком на Маја Спатит на планини Богићевици линија је достигала најсевернију тачку албанске територије. Кренувши на југоисток, линија је прелазила Ђафа Морину, Ђафа Прушит, Паштрик и спуштала се на реку Бели Дрим, зати преко Коритника, Црног Врха, Ак Бунара избијала је на Кораб и спуштала

8 *Бријанци о Краљевини Југославији*, (у даљем тексту *Бријанци*), I, приредио Живко Аврамовски, Загреб, 1986, стр. 379.

9 Е. Милак, *нав. дело*, стр. 41.

10 Неколико месеци пре потписивања пакта, у извештају војног изасланика из Тиране за април 1926. године, наводи се да је Албанија закључила са Италијом тајни споразум којим се обавезује да снабдева и организује албанску војску. У замену за то, Италијанима је дат монопол увоза и извоза Албаније. Мусолини је тиме од Албаније створио солидну војну базу која ће му послужити као основа балканске политике. АЈ, 310, ф 3.

11 *Бријанци*, I, стр. 379.

12 Видети: Б. Кризман, н. д, стр. 47.

13 Е. Милак, н. д, стр. 42.

се на Црни Дрим код села Решана. Одатле се преко гребена планине Јабланице спуштала на Охридско језеро код села Лина (остаје Албанији) и њиме иде до села Подградца (албанско, док је манастир св. Наум припао југословенској страни). Од манастира се пела на планину Галичицу и након тога на Преспанско језеро до тремеђе са Грчком.¹⁴ Дужина границе износила је око 480 км.¹⁵

Граница према Албанији углавном је сувоземна-планинска, са изузетком реке Бојане и Преспанског језера. Највећи део је неподесан за војне операције, а пролазност преко ње ограничена је на природне отворе и један број прелаза.¹⁶

Према студији генералштаба, у етнографском погледу, граница је била правилно повучена, сем неких мањих територија на југословенску штету (код Скадра). Са стратегијског гледишта, на неколико места била је неправилна и то најчешће у корист Албаније. Ово се, пре свега, односило на Скадар, с обзиром да је Тарабош требао припасти Краљевини СХС, затим, линија је требало да иде гребеном Проклетија, тако да река Цијевна буде на југословенској страни. У области Плава граница је опет била неприродна, пошто изворни део Грнчарске реке (Врмош) остаје Албанији, што је угрожавало једину комуникацију која је од Скопља преко Чакора водила према приморју. У области Дебра и језера граница је требало да иде гребеном Мокре планине. Везано за облик граничног фронта, југословенска страна била је у предности, нарочито у северном делу, где је албанска територија у потпуности била обухваћена.¹⁷

У односу на ову граничну линију, у случају евентуалног сукоба основна линија за почетне операције са југословенске стране била би Бар-Подгорица-Андријевица-Пећ-Ораховац-Тетово-Гостивар-Кичево-Охрид-Ресан. Са албанске стране таква би основица ишла линијом Скадар-река Дрим-Ороши-Елбасан-Корча. С обзиром на величину албанске војске, процена би била да ће се на овој просторији концентрисати целокупне оружане снаге ове земље. За случај да се у евентуалном сукобу на страни Албаније налази и Италија, ова би основица са југословенске стране ишла линијом Котор-Никшић-Бијело Поље-Рожаје-Косовска Митровица-Приштина-Урошевац-Скопље-Велес-Прилеп-Битољ. Основица је знатно ширира с обзиром на ангажовање већих снага које би морале парирати италијанској војсци у случају искрцавања на албанску територију. Са противничке стране би у овом

14 *Стратејско-географска процена наших фронтних линија и праваца*, Београд, 1922, стр. 27-28.

15 Војни архив (у даљем тексту ВА), Пописник (П) 17, кутија (К) 96, фасцикла (Ф) 3, 4. Упут генералштаба бр. 937 из маја 1928. за фортификацијско уређење граничног фронта према Албанији.

16 Исто.

17 *Стратејско-географска процена*, стр. 27-28.

случају читава територија Албаније послужила као војишна просторија, док би пристаништа Сан Ђовани ди Медуа, Драч и Валона послужила као војне и поморске базе.¹⁸

Основни операцијски правац од значаја за југословенску и албанску страну био је Косовски, између Белог Дрима на северу и Попове шапке и Шар планине на југу. Акција са албанске стране овим правцем имала би за циљ овладавање Косовом, на које Албанија има аспирације. На овом правцу су постојале зоне: Пећка – могла би се затворити и бранити, а употребљива је искључиво у случају када нема снега, Ђаковичка – са прелазима преко Паштрика и Јуничке планине и Призренска зона – долином Белог Дрима, која се може контролисати релативно slabим снагама, мада би се Призрен озбиљније могао угрозити и долином реке Љум. Други операцијски правац по важности био би Дебарски и водио је од Тиране према Скопљу. Овај правац је осигуран под претпоставком благонаклоне неутралности Грчке. Трећи, Језерски операцијски правац (обалама Охридског и Преспанског језера и планином Галичицом), није имао већег значаја за разлику од претходних, с обзиром да је близу границе са Грчком, а и сама одбрана није захтевала ангажовање знатнијих снага.¹⁹ Оваква граница нудила је повољне услове за одбрану и чинила јак полазни положај за офанзиву, па се тежило њеним потпуним овлађивањем, или бар држањем најважнијих ослонаца.

На основу овога, извршена је и подела на одсеке:²⁰

- а) Подгорички (Зетски) од мора до вододелнице Лима и Дрима (Бојански, Језерски, Кучки и Плавски пододсек). Западни део овог одсека је неприродан на југословенску штету, јер оставља реку Врмош Албанији, док је источни природан јер води гребеном Проклетија;
- б) Косовско-призренски одсек од Маја Спатита до Ак Бунара (Пећки и Ђаковички пододсек). Ови пододсеци били су повољни у стратегијском погледу, јер су ишли главном вододелницом. Неповољност је била у томе што иза граничног фронта на југословенској страни није било никакве погодне баријере;
- в) Дебарско-струшки одсек од Калабака до Ђафа Сане (Жиронички, Дебарски и Струшки пододсек). Важност овог одсека била је та што је покривао осетљиви правац према Скопљу;
- г) Језерски одсек од Ђафа Сане до тремеђе са Грчком.

Оваква подела углавном је одговарала југословенској страни, изузев мањих неповољних објеката на граници, за које је постојао план заузећа одмах на почетку рата у циљу превентиве и боље позиције за даље дејство.

18 Исто.

19 ВА, II 17, К 96, Ф 3, 4.

20 Сйрайшејијско-географска йроцена, стр. 28-29.

Планови о превентивном упаду у Албанију разрађивани су током двадесетих година и углавном су били део обухватнијих ратних планова према Италији и Албанији. Анализа различитих варијанти резултирала је тек 1930. године посебним Упутством за акцију у Албанији. Акција би се предузела у случају уласка италијанских трупа на територију Албаније. Највећа вероватноћа била је да Италијани уђу у Албанију уколико у њој избију нереди. У тим би нередима била умешана и албанска војска, која ће, као и становништво, бити подељена на два дела. Један део ће свакако бити пријатељски расположен према Италијанима, док ће други бити против. Стога је извесно да ће италијанска војска у прво време бити заузета гушењем нереди. Претпоставка југословенског генералштаба била је да ће у том случају граница бити слабо обезбеђена и да прелазак границе не би представљао нарочит проблем. С обзиром да албанска војска није потпуно организована, јачи отпор се очекује тек при уласку дубље на територију Албаније и при додиру са Италијанима. Очекивано је било италијанско искрцавање и запоседање читаве албанске територије и избијање на југословенску границу. Примарни циљ Италијана био би освајање централног дела, чиме би се осигурала позадина, односно пристаништа на албанској обали потребна за допремање трупа и материјала. Како је тај део ближи југословенској граници, циљ је био предухитрити италијанске групе, што је и било могуће планирати, с обзиром на потребно време непријатељу да се обезбеди на обали и сломи отпор Албанаца.²¹

Што се односа снага тиче, предвиђано је да ће Италијани у Албанију упутити свој IX корпус, пошто је најближи албанској територији. Он је према мирнодопској формацији имао две дивизије, са могућношћу форирања и треће. Тренутно бројно стање корпуса било је недовољно за операције, али би се попунило позивањем из резерве, на шта би се изгубило преко потребно време. Са југословенске стране, на албанском фронту деловала би III армија са Зетском, Косовском и Вардарском дивизијом. Стога је било потребно извршити попуну трупа и одредити маршруте, како би се на дато наређење препадом заузеле потребне тачке на територији Албаније. Нарочито је наглашено да се на фронту Зетске дивизије што пре заузме Тарабош да би се угрозио Скадар, односно држао под артиљеријском ватром. Препоручена је и акција у области Гусиња и Проклетија, што би олакшало дејство Косовске дивизије. На фронту Косовске дивизије потребно је било заузети Ђафа Морину и Ђафа Прушит и првог дана стићи до реке Дрима. Вардарска дивизија би затворила правце из Тиране и Елбасана, заузела Пишкопеју, Подградец и избила на реку Шкумбу.²²

21 ВА, II 17, К 20, Ф 1, 1. Упутство за извођење акције предвиђене наређењем Министарства војске и морнарице Стр. Пов. Ђ. Бр. 665 од 1. Априла 1930.

22 Исто.

Уйуисйиво командантима јединица у погледу односа према локалном становништву саветовало је брзу и одлучну акцију која ће утицати да се то становништво увери у надмоћ југословенске војске, тако да ће се брже придобити онај део који се противи уласку Италијана, док би они који покушају отпор били поколебани. Потребно би било обезбедити све комуникацијске правце и важне објекте у позадини који се налазе на албанској територији од дејства гериле. Препорука је била да се према становништву треба опходити обазриво и убедити га. „(...) да не долазимо као завојевачи, него га спасавамо од италијанских завојевача. Истицати да Италијани иду да униште самосталност албанског народа. То ће све највише зависити од нашег понашања према Арбанасима. Они се могу придобити само коректним понашањем са наше стране. Водити рачуна да се поштује част породице, нарочито женских чланова. Поштовати обичаје, светиње и приватну својину. Што се буде узело од приватних лица, одмах плаћати. Становништво које се непријатељски држи према нама – држати строго. Његове прваке држати под контролом и по потреби узимати таоце, али и тада поступати правилно и разложно.“²³ Препоруке генералштаба командантима су остављале одрешене руке према локалном становништву, али, са друге стране, од њих и њихових војника захтевано је много такта у поступцима како би се придобила албанска племена (сходно искуствима из 1915. године) и тиме олакшао боравак југословенских снага на њиховој територији.

У првом моменту претпостављао се слабији отпор албанских снага. У Упутству за поседање албанске територије наводи се да у реону Скадра и Љеша албанске снаге имају шест пешадијских и једну митраљеску чету без артиљерије (просечно бројно стање чете је 120 људи). На Призренском правцу само две чете пешадије. У реону Дебра и Струге шест пешадијских и једна митраљеска чета углавном граничних трупа. Као резерва послужило би пет чета, две батерије и две митраљеске чете из Тиране и две чете из Драча.²⁴ Сама албанска војска била је недовољно извежбана и малобројна, али би италијански утицај, огледан у наоружавању и инструктажи, могао имати пресудан утицај. Према извештају војног изасланика из Тиране за 1926. годину, извежбаност албанске војске била је врло слаба, а старешински кадар недовољан. Италијани су планирали да реорганизују албанске снаге и услед ангажовања италијанских инструктора приметан је напредак, нарочито у артиљеријским јединицама. Почетком марта те године из Италије је приспело 1.800 сандука муниције, а очекивало се и допремање топова.²⁵ Истог месеца је јављено да је у Албанију стигло из Италије 15.000 пушака,²⁶ као и 2.000 пари италијанских

23 Исто.

24 ВА, II 17, К 96, Ф 3, 2. Упутство за поседање једног дела Албаније.

25 АЈ, 310, Ф 1. Извештај војног изасланика у Тирани за 1926.

26 АЈ, 334 Министарство иностраних послова-Политичко одељење, Ф 4, 4-619.

летњих војних одеа и 1.500 пари обуће.²⁷ Кадар албанске војске био је у рукама италијанских официра којих је било око 200 распоређених на кључним положајима. Заузврат је Италији уступљено пристаниште у Валони за поморску базу.²⁸ Податак који би указивао на помак у повећању бројног стања налази се у извештају британског посланика за 1927. годину, када су мобилизацијом појачане југословеска трупе на граници, услед опасности од неколико хиљада албанаца концентрисаних на граници на Призренском правцу.²⁹

Детаљне податке дала је 1927. године команда III армијске области у својој Студији о одбрани граничног фронта у којој стоји да кадар албанске војске броји четири батаљона пешадије, осам инструкторских чета, три батерије, једна инжињеријска чета, један батаљон гарде и један јуришни батаљон. Укупно бројно стање износило је 7-8.000 људи, као и 4.000 жандарма. За чување границе позивана је резерва од 2.000 обвезника. Уколико се изврши мобилизација, онда би албанска војска бројала 100.000 људи и 50.000 милицијских трупа. Ово људство није довољно извежбано и оскудева се у старешинском кадру. Војска располаже са само 100.000 пушака и око 30.000.000 пушчаних метака. У случају рата, Албанија би према Зетској дивизијској области и према Грчкој ангажовала део снага, тако да би према III армијској области извела око 50-60.000 војника. О некој брзој и уредној мобилизацији албанске војске још није било говора. До тог тренутка извршено је само пописивање резервиста за 4-5 годишта, што значи да је изведена формација мањег броја јединица. Оскудевало се, сем у старешинама, и у материјалној спреми, комуникацијским средствима, а узете су у обзир и несређене прилике у држави. Према томе, и концентрација трупа била би спора. Са албанске стране стање комуникација било је лоше, с обзиром да је из дубље унутрашњости земље на фронт III армијске области водио само један колски пут Драч-Тирана-Елбасан-Струга. Постојали су и краћи колски путеви, али нису узимани у обзир као непогодни за концентрацију трупа.³⁰

Југословенске снаге задужене за одбрану фронта и дејство према Албанији биле су организоване у Косовску и Вардарску дивизијску област из састава III армијске области и Зетску дивизијску област, тачније њене делове (два пешадијска пука) из састава II армијске области.³¹ За разлику од осталих

27 Исто, 4-672.

28 Исто, 4-778.

29 *Бриџанци*, I, стр. 435.

30 ВА, II 17, К 517, Ф 3, 3. Студија команде III армијске области о одбрани граничног фронта према Албанији Стр. Пов. Ђ. Бр. 337 од 14. октобра 1927.

31 Из састава Зетске дивизијске области: 38. (са штабом у Цетињу и деловима у Подгорици и Будви) и 48. пешадијски пук (штаб у Пљевљима и делови у Беранама и Колашину); из састава Косовске дивизијске области: 24. (Косовска Митровица), 30. (Призрен) и 31. пешадијски пук (Приштина); из састава Вардарске дивизијске области 21. (Скопље),

пешадијских пукова који су бројали по три батаљона, они на територији Косовске и Вардарске дивизијске области били су појачани још једним батаљоном, што је последица ванредног стања на граници и погоршане политичке ситуације са Албанијом и Италијом. Батаљони су бројали 3-4 чете, свака 100-170 људи.³² Поред тога, значајну улогу у заштити саме границе имала је Гранична трупа, првобитно укинута, али услед исказаних потреба команде III армијске области, поново враћена. Од укупно 30 чета, према Албанији је било распоређено 10. Свака је бројала три официра и 100 војника.³³ Овакав мирнодопски рапоред и бројно стање дивизијских области су у случају рата могли бити промењени формирањем нових дивизија, али и размештајем постојећих, што је и предвиђено ратним плановима и о чему ће бити речи.

У поменутој студији команде III армијске области из 1927. године разрађени су могући правци и циљеви напада са албанске стране, који су предвиђали и учешће Италије. Први циљ био би долина Белог Дрима (Пећ, Ђаковица, Призрен), затим околина Тетова, Дебра, Гостивара и Кичева и на крају околина Струге, Охрида и Ресна. Одатле би се тежило избијању на Косово поље, околину Скопља и околину Битоља, продирући даље у долину Вардара. Према томе, дефинисана су три основна правца којима би се продирало, као и њихова важност с обзиром на евентуалне албанске савезнике. Први правац био би долином Белог Дрима према Косову, други долином средњег тока Црног Дрима према горњем току Вардара и трећи од Охрида према Битољу.³⁴ Правци према Косову и долини Вардара су свакако значајнији од продора према Битољу поред саме јужне границе и далеко од важнијих стратешких објеката, јер су могли озбиљније угрозити југословенске снаге. Значај и преимућство прва два поменута правца диктирани су, пре свега, политичким разлозима. За Албанију је продор према Косову био од изузетне важности, имајући у виду њене аспирације, као и број албанског становништва на овој територији. Међутим, стратешки гледано, на том правцу не би биле сконцентрисане главне снаге југословенске војске, већ на северу, тако да би продор са албанске стране могао бити угрожен са бока и заустављен. Други правац, продор у долину Вардара, био би далеко озбиљнији, нарочито у случају савезништва Албаније са Италијом или Бугарском, што је, гледано са становишта односа на Балкану, имало своје основе. Уколико би у евентуалну акцију ушла Бугарска, она би Албанију гурала према Косову, пошто јој је од значаја било одсецање Скопља и долине Вардара и задржавање југословенских снага које би преко Косова дејствовале на југ.

46. (Битољ) и 47. пук (Дебар). Видети: М. Бјелајац, *Генерали и адмирални Краљевине Југославије*, Београд, 2004, стр. 335-347; *Војна енциклопедија*, IV, Београд, 1972, стр. 112.

32 М. Бјелајац, *Војска Краљевине СХС/Југославије 1922-1935*, Београд, 1994, стр. 34-35.

33 Исто, стр. 36.

34 ВА, II 17, К 517, Ф 3, 3.

У овом би случају албанске трупе имале помоћну улогу, односно биле би употребљене за заштиту бугарског десног бока. Уколико би иза Албаније стајала Италија, њој би одговарало да албанска војска за себе веже што више југословенских снага и, с обзиром на важност правца према Скопљу, утицала би на слање већег контингента албанских трупа према долини Вардара. Избијање на Вардар би Италији одговарало за даље циљеве, тј. дубљи продор у Балканско полуострво, што би, са друге стране, ишло на штету Бугарске. Уколико би и она била укључена у савез, свесна да је албанска војска, која наступа према Скопљу, само претходница Италијана, чврсто би бранила своје позиције на Марици и Морави, циљевима који означавају следеће етапе након италијанског избијања на Вардар.³⁵

Дужина албанске границе према фронту III армијске области износила је 285 км. Граница се простирала планинским гребенима, пре свега гребеном Богићевице, Паштрика, Коритника, Кораба, Дешета, Јабланице и Галичице. Ниско земљиште чинило је неколико кланаца у долинама Белог и Црног Дрима и Охридског и Преспанског језера. Земљиште је углавном голо, док је део прекривен шумама тешко проходан. Граница је погодна за фортификацијско уређење и одбрану, с обзиром на чињеницу да се на планинама снег задржавао од октобра до маја. У погледу одбране граничног фронта добре стране би биле:

1. напад са албанске територије не би имао погодних услова за брзу концентрацију, маневрисање и снабдевање јачих снага, тако да за тај напад не би постојали подесни ослонци;
2. земљиште је подесно за одбрану (постоји више планинских ланаца који се могу бранити, а на њима погодних положаја за браниоца који се могу утврдити), а постоји и доста комуникација;
3. снабдевање трупа може се успешно вршити.

Лоше стране би биле:

1. велика ширина фронта (285 км), што захтева веће снаге за одбрану;
2. гранична линија се мора упорно бранити, јер би се њеним напуштањем оставило нападачу на милост и немилост становништво у пограничним крајевима, тако да би се изгубила већа места лизу границе (Пећ, Ђаковица, Призрен, Дебар, Струга, Охрид). Затим, изгубиле би се значајне области као Метохија, долина Белог и Црног Дрима. Сама линија има важан недостатак за одбрану, пошто се предњи нагиб планинских ланаца налазио на територији Албаније, па се његово утврђивање не би могли извршити унапред, већ по почетку дејстава.³⁶

35 Исто.

36 Исто.

Гранични фронт се одвајао Шар планином на северни и јужни део. Иако није подесна да се њоме дели фронт (не пружа се до саме граничне линије), она је врло јака препрека која за освајање захтева јаче трупе. Како се граница одсека подударала са границом Косовске и Вардарске дивизијске области, северни одсек би се назвао Косовски, а јужни Вардарски. За одбрану фронта, команда III армијске области предвиђала је 2-3 дивизије, иако су за одбрану могле бити употребљене и мање снаге, с обзиром да се рачунало на квалитет снага и опремљеност артиљеријом, али и на бржу мобилизацију. Са друге стране, албански фронт захтева јаче снаге, а планинско земљиште би им онемогућило маневрисање. Косовски одсек би се делио на четири пододека: Пећки, Ђаковички, Призренски и Бранишки, док би Вардарски одсек био подељен на део од Чајласке реке до виси Веливара, од виси Веливара до виси Ветерника, затим од Ветерника до Охридског језера и на део од Охридског до Преспанског језера. Уколико би за одбрану ових одсека биле употребљене само две дивизије (по једна за сваки одсек), претпоставка команде армијске области била је да се оне појачају са по шест батаљона пешадије и по три артиљерјске батерије.³⁷

Према напред наведеним подацима, очигледно је било да су албанске снаге недовољне да самостално дејствују против југословенских. Оно што је било забрињавајуће јесте утицај италијанских војних инструктора и снабдевање албанске војске оружјем са чиме се озбиљно морало рачунати уколико би дошло до сукоба и преласка границе.

Ратни планови

Планови за рат против Албаније могу се посматрати у оквиру ратних планова против Италије. Наиме, може се рећи да је све до 1938. године Италија била главна непосредна претња Југославији као једни јачи сусед, с обзиром на смањену војну моћ осталих земаља из окружења.³⁸ За рат са Италијом разрађено је неколико варијанти ратних планова, почев од 1922. године, предвиђајући на северозападном фронту дефанзиву у почетку, а затим офанзиву до избијања на реку Сочу. Према осталим суседима одређене су биле мање снаге у циљу осигурања границе. При изради ратних планова, генералштаб Краљевине СХС руководио се и ослањао на сарадњу са Румунијом и Чехословачком у оквиру Мале Антанте. У допуњеној верзији ратног плана за рат против Италије „И₂“ из 1925. године, предвиђа се неутралност осталих

37 Исто.

38 Видети: М. Бјелајац, *Војска Краљевине СХС/Југославије 1922-1935*, стр. 206-212; Д. Тешић, „Ратни планови војске Краљевине Југославије 1938-1941“, *Војноисторијски гласник*, 1/1991, стр. 29.

чланица Мале Антанте уколико се ратује са Италијом, док би, у случају уласка у рат Мађарске и Бугарске, Румунија и Чехословачка биле на југословенској страни. Предвиђа се и благонаклона неутралност Аустрије према Италији, а Грчке према Краљевини СХС. У овом случају Албанија би била несигурна, али ће бити немоћна да одстрани италијански утицај и није искључено да ће послужити као база одметницима и герили за упад на југословенску територију. Наглашено је да Италија тежи да господари Јадранским морем и да своје поседе прошири на другу обалу и искључи супаника на Јадрану. Рат са Италијом био би дефанзиван, са циљем да се одбије непријатељски напад, потуче непријатељска војска и овлада долином Соче. Овде се као италијански правци дејства узимају Словенија, Далмација и Црна Гора (Бар-Подгорица-Пећ), иако се он наводи као мање могућ. У том би случају југословенске три армије и две коњичке дивизије држале фронт на Савском војишту, а једна армија цело приморје до ушћа Бојане и даље до Проклетија, док би једна армија обезбеђивала границу према Бугарској и Мађарској.³⁹ Наредне године одобрен је план „И₃“, предвиђајући ангажовање јединица новоформиране V армијске области, као и додатних „бис“ дивизија.⁴⁰

Након потписивања тиранских пактова појавила се реална могућност италијанског продора из правца Албаније. Одобрени ратни план из 1928. године „И₄ Ар“ предвиђао је савез Италије и Албаније, док се Краљевина СХС могла ослонити на чланице Мале Антанте искључиво у случају бугарске и мађарске акције. Претпоставка је да Италија жели да господари Јадранским морем, као и да осигура себи пут у Повардарје, према Солуну и даље, и да појача Албанију као своју базу за продирање. Овакве намере Италије свакако не би наишле на одобравање великих сила, јер би се тиме пореметила равнотежа на Средоземљу и нарушили интереси Велике Британије и Француске. У сваком случају, југословенски план је у почетку био дефанзиван са циљем одбацивања непријатељског напада, а затим потискивања његових снага до линије реке Соче. На фронту према Албанији циљ је био да се непријатељске снаге ставе у стање „нешкољивости“, тј. да се онемогући угрожавање јужних крајева и ометање југословенских снага које дејствују на осталим фронтовима. Италијанске могућности за рат против Краљевине СХС износиле су две коњичке и 32-35 пешадијских дивизија. Овде је у обзир узета и могућност превентивног распореда италијанских снага на аустријској и француској граници. Сама албанска војска није представљала велики проблем, с обзиром да је бројала 45-50.000 људи и 10-15.000 башибозука, док су предвиђене три дивизије још увек биле у формирању. С обзиром на мању формацију италијанских дивизија, рачунало

39 ВА, II 17, К 17, Ф 1, 5. Ратни план према Италији „И₂“ из 1925.

40 Исто, 6. Ратни план „И₃“ из 1926.

се да италијанско-албанске снаге износе 36-51 дивизију, што је, по бројном стању било једнако 17-22 југословенске дивизије.⁴¹

С обзиром на дужину границе са Албанијом од 480 км, али и на ангажовање знатних снага на другим фронтovima, није долазила у обзир одбрана, већ превентивни упад који би уследио одмах ради преношења операција западно од вододелница Дрима, Шкумбе и Маће. С обзиром да је главни албански циљ упад на Косово, потребно је овладати северном Албанијом и одвојити је од јужне-католичке, а са ослонцем на њу продужити према Тирани у циљу овлађивања средњом Албанијом. Најзначајнији правац са италијанске стране за продор био би долина Саве, а други по важности је правац према Скопљу, да би се пресекала вардарска комуникација и подстакли Бугари и ВМРО, али и да би се подстакли Албанци на устанак и тиме приморали Краљевину СХС да за ову територију одвоји јаче снаге од планираних. Према томе, прва акција југословенских снага била би превентивна према Албанији како би се она довела у поменуто стање „нешкодљивости“.⁴²

Распоред југословенских снага предвиђао је две коњичке и 15 пешадијских дивизија на Савском војишту, 1,5 дивизију и трупе Боке Которске на приморју, већим делом у северној Далмацији. Према Албанији распоређене би биле четири дивизије са деловима резервне војске (око једне дивизије), док би границу са Мађарском и Бугарском обезбеђивала резервна војска, без оперативних трупа. Операције према Албанији изводила би III армија (штаб у Скопљу) са Зетском, 2. Моравском, 1. Моравском и Вардарском (Тимочком) дивизијом. Зетска дивизија (штаб у Подгорици) би распоредила снаге од Будве до ушћа Бојане и даље до Проклетја и оперисала би према Скадру. Друга Моравска дивизија (штаб Призрен) ојачала би одбрану на граничном фронту Козји ртањ-Ак бунар и предузела акцију на линији Кунаре Дражес-Тафа Кумуле. Вардарска дивизија (штаб Кичево) штитила би гранични фронт од Ак бунара до тромеђе на Преспанском језеру. У случају да регрути Вардарске дивизије не буду оспособљени за акцију, она би замењена Тимочком дивизијом са западног фронта. У резерви III армије налазила би се 1. Моравска дивизија (штаб Сува река).⁴³

Наредне године овај план био је замењен новим „И₅Ар“, који је предвиђао бржи транспорт јединица на северо-западном фронту, с обзиром на изградњу нових колосека на прузи Београд-Загреб, као и нових деоница у Словенији. За албански фронт важили су исти задаци, сем што је 2. Моравска дивизија била замењена Шумадијском.⁴⁴

41 Исто, 7. Ратни план „И₄Ар“ из 1928.

42 Исто.

43 Исто.

44 Исто, 8. План „И₅Ар“ из 1929.

У овом низу ратних планова потребно је споменути и план из 1931. године „И₇М₆АрБ₇“ који је предвиђао истовремене операције на италијанском, мађарском, бугарском и албанском фронту. У овом неповољном развоју ситуације, једина оптимистичка претпоставка била је учешће Француске на југословенској страни, с обзиром да би њени интереси били угрожени италијанском акцијом. Према Албанији, у овом случају, предвиђене су три дивизије. Зетска, Шумадијска и Вардарска, без резерве III армије. Албанија би могла да мобилише две дивизије по три пука са тројном поделом (пук чине три батаљона) и пет батаљона граничних трупа. У другој фази би мобилисала још једну дивизију од девет батаљона, што са једним батаљоном гарде износи 33 батаљона. Албанија не би могла постићи одлучујуће резултате, али би могла по свом географском положају укочити слободу рада југословенским трупама, како везивањем јачих снага, тако и угрожавањем важних саобраћајних линија преко Косова. Према прорачуну југословенског генералштаба, против албанска 33 батаљона са тројном поделом, III армија би извела три дивизије (48 батаљона) са четворном поделом и 16 батаљона резервне војске. Неопходно је било предухитрити Италију да ојача албанску војску. Уколико Италија зарати и са Француском постојала је могућност албанске неутралности, што је била повољнија варијанта овог ратног плана.⁴⁵ Сами услови земљишта, велика дужина границе, као и спора мобилизација, али и југословенске мере предострожности могле би на почетку неутралисати опасност из правца Албаније, што би омогућило осигурање Косова и Македоније и појачање других фронтова оперативним дивизијама са југа земље.

Необјављени извори

Архив Југославије

Збирка 310 Александар Цинцар Марковић

Фонд 334 Министарство иностраних послова Краљевине Југославије – Политичко одељење

Војни архив

Фонд Војске Краљевине Југославије – пописник 17

Објављени извори

Бриџанци о Краљевини Југославији, I, приредио Живко Аврамовски, Загреб, 1986,
Стиратегијско-географска процена наших фронтова и праваца, Београд, 1922.

Енциклопедије

Војна енциклопедија, IV, Београд, 1972.

45 ВА, II 17, К 18, Ф 1, 1. Ратни план „И₇М₆АрБ₇“ из 1931.

Студије и монографије

- Бјелајац 1994: М. Бјелајац, *Војска Краљевине СХС/Југославије 1922-1935*, Београд.
Бјелајац 2004: М. Бјелајац, *Генерали и адмирални Краљевине Југославије*, Београд.
Јовановић 1938: Ј. М. Јовановић, *Дипломатска историја нове Европе 1918-1938*, Београд.
Кризман 1975: Б. Кризман, *Вањска политика југословенске државе*, Загреб.
Милак 1985: Е. Милак, *Италија и Југославија 1931-1937*, Београд.
Павловић 2001: С. Павловић, *Историја Балкана*, Београд.
Тодоровић 1979: Д. Тодоровић, *Југославија и балканске државе 1919-1923*, Београд.

Чланци и расправе

- Тешић 1991: Д. Тешић, „Ратни планови војске Краљевине Југославије 1938-1941“, *Војноисторијски гласник*, 1/1991, стр. 27-55.

Dalibor VELOJIĆ

**THE STRATEGIC ESTIMATE OF THE ALBANIAN
BORDER WITH THE WAR PLANS OF THE ARMY OF
THE KINGDOM OF SERBS, CROATS AND SLOVENES
AGAINST ALBANIA AT THE TIME WHEN THE PACTS
OF TIRANA WERE SIGNED 1926-1927**

Summary

After WWI the territory of Albania was a controversial matter in the conflict between the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes and Italy. Italy showed its aspiration towards Albania in the first years after the end of WWI, but it declared it publicly during the signification of the Pacts of Tirana. In the military domain, on the Yugoslav part, it represented a sign for some more serious preparation and estimate of the whole border line front. Due to the weaker Albanian forces, in a potential conflict, the preventive action planned was to invade Albania in order to occupy some important objects and communications. The geographical conditions would make this part of the front secondary, so the Yugoslav headquarters planned to use some weaker forces in Albania. Of the vital importance, however, was the security of the Vardar valley in case of an attack of the Italian-Albanian forces. If the country had been seriously endangered in the north-west front, this direction would have enabled a free connection with Greece, the only friendly neighbouring country.

Key words: Albania, Italy, the Army, First and Second Pact of Tirana, military plans.